

SYSTEMIS-FUNKTIONAALISIA SATTUMIA HELSINGISSÄ

Vuotuinen Euroopan systeemis-funktionaalisen kielitieteen konferenssi kokoontui 11.–13. kesäkuuta 2008 Helsinkiin. Järjestäjinä olivat Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos sekä englannin kielen laitos, ja vieraita oli tullut kolmestatoista Euroopan maasta ja kuudesta maasta muualta. Huolimatta osallistujien laajasta kirjosta kokoontumisen tunnelma oli kotoinen — vaikuttaa että tiuhaan toistuvissa konferensseissa kiertää toisiinsa tutustunut tutkijakunta. Vaikka alustajina luonnollisesti oli paljon suomalaisia, kuulijoina heitä oli yllättävän vähän. Ehkä syynä oli kongressin alkukesäinen ajankohta: yliopistollinen hyörinä ei ollut vielä tauonnut, ja Kotuksen väki eli keskelä kiivaimpia muuttokiiireitään.

Kongressin teemaksi oli nimetty vaativasti »Kielitieteelliset ja multisemioottiset haasteet Euroopassa ja maailmassa». Teemassa kaikuu systeemis-funktionaalisen koulukunnan sosiaalinen näkemys kielestä: kaikki kielenkäyttö, kuten myös sen ilmaus- ja muotorakenne, toteuttaa yhtä aikaa monia sosiaalisia funktioita, ja näitä funktioita pidetään myös kielentutkimuksen lähtökohtana. Koulukunnan perustaja M. A. K. Halliday on nimennyt funktiot *metafunktioiksi*. *Ideationaalinen* metafunktio tulkitsee eksperimentaalisesti »maailmaa» ja jäsentää kielen ilmauksia loogisiin suhteisiin, kun taas *interpersoonainen* metafunktio tuottaa ja tulkitsee sosiaalisia suhteita,

omia ja kumppaneiden rooleja. *Tekstuua-lisessa* metafunktiossa on kyse siitä, miten jäsenämme kieltä tekstiksi, siis tilanteeseen sekä tekstissä itsessään eteen- ja taaksepäin viittaavaksi kokonaisuudeksi. Systeemis-funktionaalinen lähtöoletus on johtanut sekä kielen koodin että kielen monenlaisen käytön tutkimukseen, mutta tämänkertaisen kokoontumisen teema oli vetänyt paikalle erityisesti kielenkäytön tutkijoita.

Monet koulukunnan edustajat ovat keskittyneet tekstien — yhtä hyvin kirjoitettujen kuin puhuttujen ja kuvallisten — yhteiskunnallisiin ulottuvuuksiin. Tämän huomasi konferenssin esityksistä. Niissä tarkasteltiin aikamme multisemioottisia kommunikaatiomuotoja: kuvan ja puhutun tai kirjoitetun tekstin (nykyään usein tietoteknisiä) yhdistelmiä. Monessa esityksessä viitattiin Kressin ja van Leeuwenin ajatukseen, joissa he soveltavat Hallidayn perusteesejä kuvan tulkintaan. Konferenssin esitykset käsitelivät niin (kielten) opetusta, kääntämistä, työelämän kielikysymyksiä kuin kielen poliittisuutta. Seuraavassa ensin lyhyt kuvaus plenaariesitelmistä ja sitten valikoivia välähdyksiä siitä, mitä yhden sek-tioissa sukkuuloivan silmään sattui.

Plenaristeiksi oli kutsuttu CAROLINE COFFIN Englannista, GAIL FOREY Hong Kongista, JAMES MARTIN Australiasta ja PETER MUNTIGL Itävallasta. Kutsuttuja näytti yhdistävän tietty yhteiskunnallinen rakenta-

vuus: he osoittivat, että kielitieteellistä ja systeemis-funktionaalista lähestymistapaa tarvittaisiin, kun yhteiskunnassa tuotetaan uusia multisemioottisia toimintamuotoja tai kun yritetään ymmärtää erilaisia poliittisia, oikeudellisia tai hallinnollisia prosesseja. Keskiverto maallikko tajuaa kielen tehtäväksi »puhtaasti» informaation välittämisen, ja sanat ovat usein ainoa kielen yksikkö, jolla hän näkee tuon tehtävän hoituvan. Mutta kun hän oppii näkemään myös kielen muut ilmaisukeinot ja funktiot, hänestä voi tulla esimerkiksi parempi opettaja, oppimateriaalin tuottaja, viranomainen tai yhteiskunnan tutkija.

Coffin käsitteli niitä haasteita, joita uusi teknologia asettaa opetustilanteissa: millaista etua — tai haittaa — on esimerkiksi sähköisten keskustelupalstojen tai virtuaali-maailmojen käytöstä. Mitä lingvistikit voisivat tarjota opetuksen suunnittelijoille ja ohjelmoijille ja lopulta näiden kohdeyleisölle, opiskelijoille? Esimerkkinä Coffin käytti muun muassa historian keskustelufoorumia, jossa opiskelijat esittävät käsityksiään siitä, miksi Hitler nousi valtakunnankansleriksi vuonna 1933. Keskustellessaan sähköisesti opiskelijat näyttävät hyödyntävän oppimisessaan samanlaisia strategioita kuin luonnollisessa vuorovaikutuksessa: he hahmottavat asioita sekä omaksumansa tiedon että omien arvojen ja sosiaalisten roolien perusteella. Kielentutkijalle antoisaa on se, että hän pääsee helposti käsiksi näihin strategioihin, koska keskustelun rakenne ja koko materiaali ovat valmiiksi sähköisesti tarjolla.

Gail Forey pohti sitä, miten kansainvälisessä puhelinpalvelussa (*call centre*) ilmaistaan empatiaa. Puhelinpalvelun työntekijöitä opastetaan olemaan empaattisia, jotta kommunikaatio sujuisi ja palveluun soittanut asiakas saisi avun ongelmaansa mahdollisimman nopeasti. Forey osoitti, että empatian käsite ei kuitenkaan ole yk-

sinkertainen: kyse ei ole vain sanojen vaan myös sävyjen valinnasta, ja niiden tulkinta saattaa vaihdella kielittäin ja kulttuureittain. Forey esitti, että systeemis-funktionaalinen käsitteistö voisi olla avuksi puhelinpalvelun työntekijöiden valmennuksessa.

James Martinin aiheena puolestaan oli häpeä: miten sen ymmärtäminen ja ilmentäminen voisi integroida rikollisen takaisin yhteisöön? Martin tutkiskeli Australian New South Walesin nuoriso-oikeuden järjestämiä istuntoja, joissa rikoksen tunnustanut nuori kohtaa uhrinsa ja jossa läsnä on myös välittäjä ja mahdollisesti joitakin tukihenkilöitä. Keskeistä on rikosentekijän oma kertomus: hän rekonstruoii rikokseen johtaneet tapahtumat ja rikoksen, ja jotta hän ymmärtäisi tekonsa ulottuvuudet, välittäjä johdattelee hänen kertomustaan. Kyseessä on siis yhdessä tuotettu kertomus. Millaisiksi keskustelun siirroiksi välittäjän puheenvuorot olisi tulkittava? Toisaalta mitä genreanalyysi voisi paljastaa tällaisesta kertomuksen makrogenreen kuuluvasta lajista, jossa on aineksia sekä monologista että kuulustelusta? Millainen malli kuvaa-
jan olisi luotava? Tämän kysymyksen Martin jätti vielä auki.

Peter Muntiglin aiheena olivat politisoitumisen ja epäpolitisoitumisen käytänteet. Ennen kuin voimme analysoida sitä, mikä on poliittista ja mikä ei, miten syntyvät »meidän» ja »heidän» (tai »niiden») kategoriat, olisi luotava käsitteet, joissa yhdistyvät politiikantutkimuksen ja kielentutkimuksen työkalut. Olisi ymmärrettävä, että kieli ei vain kuvaile jo olemassa olevia rakenteita ja käytänteitä, vaan myös luo niitä. Esimerkkinä Muntigl käytti erään Itävallasta turvapaikkaa hakeneen mutta karkotetuksi tuomitun kosovolaisperheen tapausta: 15-vuotias tytär viesti tehokkaasti mediassa ja osoitti sekä perheensä tukalan tilanteen poliittiset syyt että Itävallan turvapaikkasäännösten perimmäisen poliittisuuden.

▷

Jo plenaariesitelmissä viljeltyjä opetuksen ja multisemioottisuuden teemoja valaistiin konferenssin muissa esityksissä monelta kannalta. Myös kielten ja kulttuurien välisiä eroja pohdittiin. OUTI JÄRVI ja MERJA KOSKELA Vaasan yliopistosta vertailivat brittiläisiä, ruotsalaisia, saksalaisia ja suomalaisia ruoka ja viini -verkkosivuja. He totesivat, että niiden skemaattinen rakenne ei juuri vaihtelee. Maasta ja kielestä riippumatta siis pää- ja alaotsikot, päiväys, tiedonetsintätoiminnot, sisällysluettelot ynnä muut sellaiset esitetään melko vakiintunein tavoin ja vakiintuneissa paikoissa.

Kulttuurien eroja tarkastelee osaltaan myös käännösten tutkimus. MERJA TORVINEN Oulun yliopistosta esitteli alustavia havaintojaan siitä, miten kääntäjä vaikuttaa tai on vaikuttamatta toiseuden luomiseen. Torvinen esitteli käännöksiä ranskalaisten 1600- ja 1700-luvulla Lapista kirjoittamista matkakertomuksista. Niissä paikalliset asukkaat esitetään tyypillisesti »toisina»: kirjoittajan normista poikkeavina alkeellisina kummajaisina. Samalla kun nykyaikainen kääntäjä tietysti välittää tämän vaikutelman, hän voi kuitenkin kontekstualisoida sen kirjoittamalla esipuheen ja selityksiä. GLEIMARA ZÚNIGA Brasiliasta tarkasteli sitä, miten käsite *kääntäjä* esitellään eräässä käännöstyön oppaassa, sen alkuperäisessä englanninkielisessä versiossa ja siitä käännettyssä brasilianportugalilaisessa versiossa. Alkuperäisen ja käännösversion transitiivirakenteiden analyysi osoitti, että suuria eroja ei ole. MARTIN KALTENBACHER Itävallasta taas väitti, että jotain voi käännöksessä hukkuakin. Hän oli tutkinut Salzburgin kaupungin verkkosivuilla olevia saksan- ja englanninkielisiä turistiesitteitä korpuslingvistiikan keinoin ja huomannut, että koska saksa ja englanti jakavat informaation tyypillisesti teemaan ja reemaan eri tavoin, käännöksen merkitykset saattavat poiketa alkuperäisestä jonkin verran.

Systeemis-funktionaalisen lähestymistavan soveltumista käytännön opetus- ja tekstityöhön ja sen tutkimukseen todistettiin monella suulla. CARLOS GOUVEIA Portugalista kuvaili 4-, 6- ja 9-vuotiaiden kirjoituksen kehittymistä: näytteistä oli tutkittu muun muassa leksikaalinen tiheys, kieliopillinen kompleksisuus, lauseiden kytkeytyminen toisiinsa, kieliopillisen metaforan käyttö ja temaattinen rakenne. Näin oli saatu näkyviin kirjoitustaidon vähittäinen kerrostuminen ja rikastuminen. ANN MONTEMAYOR-BORSINGER Argentiinasta taas oli tutkinut aikuisten tekstejä. Hän oli analysoinut »kovienviiteiden» kirjoitustyöpajoissa tuotettuja tekstejä genren, rekisterin, diskurssin sekä sanaston ja kieliopin kannalta. AILA PESONEN Vaasan yliopistosta kertoi kokemuksistaan Venäjän Karjalassa annetusta suomen kielen opetuksesta. Hän tähdensi sitä, miten tärkeää on ottaa oppimateriaalin tuottamisessa huomioon kulttuurikonteksti. Oppijaa saattaa esimerkiksi hämmentää, jos hän ei tiedä, sijoittuvatko oppimateriaalin dialogit ja tilanteet hänen omaan maahansa ja omaan kulttuuriinsa vai ilmentävätkö ne opiskeltavan kielen kulttuuria.

Suomalaisen ylioppilaskokeen tutkimusta esittelivät RIITTA JUVONEN ja JOHANNA KOMPPA Helsingin yliopistosta. Juvonen esitti huomioita äidinkielen esseekokeesta, Komppa S2-kokeesta, jossa tehtävänä oli selostaa kielellisesti erästä valokuvaa. Juvosen fokuksessa oli se, miten kirjoittaja ilmaisee omaa ääntään ja sitoutumistaan erilaisin keinoin: hän analysoi ylioppilaskokeista *on totta että* – *mutta* -tyyppisiä konsessiivirakenteita ja *on hyvä, että* -tyyppisiä yksipersonaisia oman kannan ilmauksia. Esimerkeistä voi havaita, että kirjoittajan oma ääni itse asiassa nousee bahtinilaisittain ajateltuna dialogista: konsessiivilauseillahan kirjoittaja konstruoi tekstiinsä toisen äänen, poikkeavan tai kenties jopa vastakkaisen omalle mielipiteelleen. Myös

Kompan havainnoissa oli tavallaan kyse dialogista — siitä miten kirjoittaja orientoituu lukijaan, jonka lähtökohdat ovat toiset kuin kirjoittajan. Osa Kompan tutkimista kokelaista nimittäin onnistui selostamaan kuvaa tehtävänannon mukaisesti tukeutumatta lukijan tietoon kuvasta, kun taas osa rakensi tekstinsä olettamansa lukijan tiedon varaan. Kompan esityksessä voi nähdä yhteyksiä jopa »mielen teoriaan» (ks. esim. Larjavaara 2007: 298): ylioppilaskokeen onnistuminen riippuu osittain siitä, kuinka hyvin kokelas ymmärtää, että hänen oma tietonsa tai kokemuksensa ei välttämättä ole sama kuin lukijan.

Kun tarkastelee sitä sattuman satoa, jonka poiminnat konferenssin esitelmistä antavat, voi todeta, että oletus kielen

monifunktioisuudesta on kestänyt aikaa. Systeemis-funktionaalisen koulukunnan kielentutkimukselle tarjoamalla työkaluilla voi käsitellä yhtä hyvin perinteisiä kuin alati muuttuvia ja moninaistuvia viestintätapoja. Jokohan ensi kesänä 8.–10.7. Cardiffissa kokoontuva konferenssi on saanut vastatakseen taas uusia multisemioottisia haasteita? ■

TOINI RAHTU

Sähköposti: toini.rahtu@helsinki.fi

LÄHTEET

LARJAVAARA, MATTI 2007: *Pragmasemantiikka*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KIELTENVÄLISET EROT JA YHTÄLÄISYYDET PUNTARISSA

VIIDES KANSAINVÄLINEN KONTRASTIIVISEN KIELENTUTKIMUKSEN KONFERENSSI LEUVENISSÄ BELGIASSA 7.–9.7.2008

Kontrastiivinen kielentutkimus on vakiinnuttanut asemansa kansainvälisellä kielitieteen kentällä. Selviä merkkejä tästä ovat aiheelle omistettu *Languages in Contrast* -lehti, joka alkoi ilmestyä vuonna 1998, ja vuodesta 1999 alkaen järjestetty kontrastiivisen kielentutkimuksen konferenssi ICLC (International Contrastive Linguistics Conference). Tämänkertainen konferenssi oli viides, ja se seurasi aikaisemmin Espanjan Santiago de Compostelassa joka toinen vuosi järjestettyjen konferenssien sarjaa. Konferenssi pidettiin Flanderissa Leuvenin vanhassa yliopistokaupungissa puolen tunnin junamatkan päässä Brysselistä. Kolmipäiväisen konferenssin viiteen rinnakkaisektioon osallistui

lähes kaksisataa kielentutkijaa eri maista. Seuraavan konferenssin isäntäyliopistona toimii Berliinin Freie Universität.

ESITELMIEN LINJOJA

Järjestäjät olivat rajanneet konferenssin aiheet väljästi pragmatiikkaan, syntaksiin ja semantiikkaan, sanastoon ja morfologiaan sekä fonetiikkaan ja fonologiaan. Pois rajautuivat siten pedagogisemmat aiheet, esimerkiksi toisen tai vieraan kielen oppimiseen ja opettamiseen liittyvät teemat, joiden on perinteisesti katsottu kuuluvan kontrastiivisen tutkimuksen eturivistöön. Kuullun perusteella meneillään oleva kontrastiivinen tutkimus koskee kysymyksiä,

▷